
Thorvald Stoltenberg (Hovedindlæg)

Kjære venner!

Takk for hyggelig introduksjon. Jeg er meget glad for at rapporten er blitt som en bibel, men jeg håper ingen sammenlikner meg med forfatterne av Bibelen! Jeg skal komme tilbake til den rapporten i min innledning her i dag.

Jeg er kommet i en alder da man blir litt sentimental av og til, og jeg synes selv det er rørende å stå her og holde en innledning i 2014 nettopp om spørsmål som vi i 1992 håpet kunne bli et emne for Nordisk råd. Det har det i høyeste grad blitt. Jeg var her i går og hørte på debatten, og jeg syntes det var en drømmedebatt i forhold til alle de gangene vi møttes og ikke kunne ta opp slike spørsmål.

Jeg valgte den gangen, i 1992 i Århus, å snakke om Norden i Europa. Det var naturlig i og med at det var EU-saken som da var mest aktuell. I dag er problemstillingene andre. Sikkerhetspolitikk er nå blitt del av det nordiske samarbeidet, og det skjer noe viktig ute i Europa. Dagens sikkerhetssituasjon er jo spesiell, som alle viste til også i går. Anneksjonen av Krim og den militære situasjonen i Øst-Ukraina har skapt en uro. Vi sitter igjen med et uklart bilde av hva som skjer og hva vi bør gjøre. For meg synes én ting åpenbart: Det er en sikkerhetspolitisk situasjon som roper på et nærmere nordisk samarbeid om forsvar og sikkerhet. Vi må derfor bruke denne anledningen, som Nordisk råd gjør, til å se på hvordan vi kan styrke og bygge ut nordisk militært samarbeid og et nordisk sikkerhetssamarbeid.

Det må være et nordisk samarbeid som setter oss bedre i stand til å møte de nordiske lands forpliktelser i NATO og EU. Det må være et nordisk

samarbeid som gjør det lettere å ivareta det enkelte nordiske lands interesser. Det er i grunnen hovedtanken med den rapporten, som presidenten var snill og viste til, og som jeg hørte mange viste til i går, nemlig at for å ivareta hvert enkelt nordisk lands egen interesse, er vi nødt til å samarbeide mer enn vi har greid hittil. Dette er da også temaet for foredraget mitt i dag.

Først vil jeg se på dagens utenriks- og sikkerhetspolitiske situasjon med vekt på de nordiske land og deres forhold til Russland. For få år siden var det hos mange i Norden en optimisme når det gjaldt utviklingen i Russland, og så mye positivt i forbindelse med Russland og det nordiske området. I nordområdene var vi opptatt av Barentssamarbeidet, og for få år siden ble Norge enig med Russland om en grenselinje i Barentshavet etter mer enn 40 års forhandlinger. I sør hadde vi Østersjøsamarbeidet som fungerte godt. Handelen mellom Russland og det nordiske området steg for hvert år, og stadig flere krysset grensene mellom Russland og det nordiske området. På den norsk-russiske grensen fikk vi en ordning med visumfrihet, grenseboerbevis, for dem som bodde i grenseområdene på begge sider.

Så har det skjedd noe ute i Europa. Anneksjonen av Krim og uroen i Øst-Ukraina har ført til at det har kommet mørke skyer på samarbeidshimmelen. Vi føler en ny usikkerhet. I denne situasjonen er vi mer usikre på hva russerne vil og hva de tenker. Nå er stadig grunnholdningen i nordiske hovedsteder at vi må holde døren åpen for en dialog med russerne. Men det er mer uklart hvordan en dialog skal skje og hvem den kan omfatte. Det er, som dere all vet, vanskeligere å få samtaler med NGO-ere og mer frittstående grupper i Russland enn tidligere. Vi vet at russere flest opplever den europeiske situasjonen annerledes enn oss i vest. Og vi vet at Putin har en sterk folkelig støtte. Vi må derfor forsøke å danne oss et bilde av hvordan Putin og hans folk tenker. Det kan da være nyttig å se litt bakover.

I disse dager er det 25 år siden muren i Berlin falt. Denne 25-årsperioden har ikke vært gunstig sett med russiske øyne. Deres historie i Europa har vært preget av tap av innflytelse, gradvis tilbaketrekking og svekkede posisjoner. De tapte innflytelse i det tidligere Øst-Europa. Sovjetunionen ble oppløst. De fikk problemer i Georgia og i Ukraina. Mange russere opplevde

nok denne utviklingen som ydmykende. Det er forståelig at mange russere ønsker å bremse denne utviklingen, og at de ønsker å trekke til seg russere i sitt nære utland. Jeg mener vi må ta det som utgangspunkt for en analyse, og at Putins langsiktige mål er å befeste en russisk stormaktsposisjon i et område der de tidligere sovjetstatene inngår. Han ønsker å knytte flest mulig russere til en slik innflytelsessfære. Jeg har selvsagt ingen forståelse for det russerne gjør i Ukraina. Men vi må forsøke å forstå hvordan russiske politikere tenker. Forstår vi ikke det, er det vanskelig for oss å forholde oss til dem og ivareta våre interesser.

Utviklingen i Ukraina har skapt uro hos oss. Det er naturlig. For oss er forestillingen om nasjonal suverenitet og grensers ukrenkelighet avgjørende. Tanken om at et europeisk land kan annektere deler av et annet land med militær makt, bryter med vår forestilling om en stabil europeisk orden slik den ble utformet gjennom Helsingfors-prosessen.

Vi kunne ikke la være å reagere med sanksjoner. Så langt er sikkert alle her i dag enige. Men jeg noterer også med bekymring at enkelte bruker denne vanskelige situasjonen til å vekke til live retorikken fra den kalde krigen. Dagens europeiske situasjon er helt ulik den vi hadde under den kalde krigen. Det blir derfor feil når enkelte henter fram fiendebilder og tenkning fra den tiden. Kald krig-retorikk blir også feil fordi den lett fører til at sikkerhetsutfordringene vi står overfor i andre deler av verden, særlig i Midtøsten og Nord-Afrika, blir trent i bakgrunnen. I mange av disse landene forsøker religiøse ekstremister å ta makten. Det gjelder for eksempel medlemmer av ISIL – terrororganisasjonen som vil etablere den islamske staten. Her står vi overfor store sikkerhetsutfordringer for vestlige land, og ikke minst for Russland.

Men la oss nå vende tilbake til utgangspunktet for mitt innlegg, den situasjonen som er skapt med utviklingen i Ukraina. Hva med Norden i denne nye situasjonen? La meg først fastslå at utviklingen i Georgia og Ukraina finner sted i det postsovjetiske området. Det betyr ikke at vi og vårt forhold til Russland er uberørt av en mer spent situasjon. Vi kan ikke unngå å merke det jeg vil kalle en offensiv russisk markeringspolitikk – ikke minst i luftrommet inn mot det nordiske området. Slikt er ikke behagelig, for å si det

forsiktig. Den voldsomme oppmerksomheten omkring ubåtsøkene i skjærgården utenfor Stockholm gjorde ikke stemningen lettere. Vi må være virkelighetsnære. Vi må innstille oss på at Russland viser sin styrke og bruker militære virkemidler i en offensiv markeringspolitikk overfor sine naboer.

Jeg må tenke tilbake på en situasjon i 2008, da jeg arbeidet med min rapport om nordisk samarbeid om utenriks- og sikkerhetspolitikk. Vi var opptatt av de russiske militære flygningene rundt Island. Dette ble av bekymrede islendinger tatt opp med en russisk ambassadør. Han skal ha svart at dette er noe dere simpelthen må vende dere til. Jeg tror de nordiske land i årene framover må innstille seg på at Russland tydeligere vil markere sin styrke og makt i nærområdene. Slik er dagens russiske tenkning. Markeringer finner gjerne sted i internasjonalt luftrom, men nær grensene. For oss kan dette virke som en gammeldags tenkning, en gammeldags måte å drive politikk på, men sett med russiske øyne er det tydeligvis ikke slik. Vi må forholde oss til denne situasjonen. Da må vi svare med å vise en fast holdning. Vi må svare med å markere vår suverenitet. Vi må avskjære fremmede jagerfly, slik vi alltid har gjort det.

Hva med nordisk samarbeid om sikkerhet og forsvar? Hva kan vi gjøre sammen i denne situasjonen? La meg igjen gå tilbake til 2008. I juni det året ga de fem nordiske utenriksministrene meg i oppdrag å lage en rapport om nordisk samarbeid om utenriks- og sikkerhetspolitikk. Jeg ble da bedt om å komme opp med konkrete, kreative forslag – forslag som den gang kunne synes mindre realistiske. Rapporten, som mange av dere sikkert har lest, eller forhåpentligvis har lest, ble overlevert de fem utenriksministrene i Oslo i februar 2009. Det er nå fem år siden. Mye har skjedd siden den gang, mye oppmuntrende også.

Jeg noterer for det første at rapporten har bidratt til å sette nordisk samarbeid om sikkerhets- og utenrikspolitikk på den politiske dagsordenen i en lang rekke sammenhenger – også her i Nordisk råd. Jeg har for eksempel med stor interesse fulgt de rundebordskonferansene som er organisert av Presidiet i Nordisk råd, senest i Oslo nå i høst.

For det andre noterer jeg med glede at flere av de 13 forslagene i rapporten er gjennomført, og andre er under bearbeiding. Jeg ser det som særlig viktig at forslaget om en nordisk solidaritetserklæring ble vedtatt i 2011. Det la et politisk grunnlag for det videre arbeidet.

Hva så med dagens situasjon og nordisk samarbeid om forsvar og sikkerhet? Mitt utgangspunkt er at vi ikke kan skape europeisk sikkerhet uten Russland, og heller ikke mot Russland. Det andre utgangspunktet er at vi har en dialogtradisjon i Norden som vi må føre videre med russerne. I en tid der vi finner det nødvendig med sanksjoner fra EU, er det viktig at vi skjermer deler av det bilaterale samarbeidet i Norden. Under den kalde krigen klarte vi å holde i gang et nært praktisk samarbeid med russerne i nordområdene, for eksempel om forvaltning av felles torskestamme i Barentshavet.

Forrige helg markerte vi 70-årsdagen for Den røde armés frigjøring av Finnmark i 1944. Det var et arrangement i Kirkenes, der Kong Harald talte og både statsminister Erna Solberg, utenriksminister Børge Brende og forsvarsminister Ine Eriksen Søreide var til stede. Også den russiske utenriksminister Sergel Lavrov deltok i Kirkenes. I et intervju i VG lørdag sa han:

«Det at våre land er naboer i nord, (...) forutsetter et nært samarbeid.(...) Vi går ut fra at det er i vår felles interesse å unngå at utviklingen av vårt samarbeid lider under en ugunstig konjunktur.»

Jeg deler utenriksminister Lavrovs syn. Det er viktig å videreføre det regionale samarbeidet i nord. Nettopp i en tid med uro må vi holde en dialog i gang. Det klarte vi i nord under den kalde krigen, det må vi klare også i dag. Jeg ser heller ingen motsetning mellom på den ene side å skjerme det regionale samarbeidet med russerne og på den andre side videreutvikle det nordiske samarbeidet om sikkerhet og forsvar. Det er snarere slik at et styrket nordisk samarbeid vil gjøre det lettere for de nordiske land å gå inn i en konstruktiv dialog med vår stormaktsnabo.

Så tilbake til min rapport om nordisk utenrikspolitikk og sikkerhetspolitisk

samarbeid. Først litt om tenkningen bak rapporten: Jeg vil begynne med en hovedtanke. Små europeiske land, som de nordiske, vil bare klare å bevare et moderne høyteknologiforsvar dersom vi samarbeider om anskaffelser, øvelser, utdanning og så videre. Grunnen er simpelthen at et moderne høyteknologiforsvar er meget dyrt. I dagens situasjon er det ikke nok å kreve mer penger til forsvaret, vi må også sørge for at midlene brukes effektivt. Da kommer vi ikke utenom mer nordisk samarbeid. Mye skjer i dag innenfor NORDEFECO, nordisk forsvarssamarbeid, men her er det stadig et stort uutnyttet potensial.

En annen hovedtanke bak rapporten var at nordiske lands militære enheter i større grad må operere sammen utad. Rapporten foreslo et nordisk samarbeid om luftovervåking over Island. De nordiske land burde ta ansvar for deler av den luftovervåking som organiseres av NATO. Det kunne bli et viktig ledd i samarbeidet mellom Norge, Island og Danmark og partnerskapslandene under Partnerskap for fred, Sverige og Finland. En begrunnelse var at russiske fly drev regelmessig patruljering ned gjennom Norskehavet og rundt Island. Da var det viktig at også vi var til stede.

I februar i år deltok svenske og finske jagerfly i trening i forbindelse med NATOs periodiske luftovervåking på Keflavik, der norske jagerfly deltok i det såkalte *Iceland Air Meet*. Jeg ser dette som svært viktige hendelser i utviklingen av nordisk sikkerhetssamarbeid.

Jeg mener, som jeg også skrev i min rapport, at dette ville bli et viktig sted på veien mot et praktisk nordisk samarbeid om overvåking og håndhevelse av jurisdiksjon i de nordiske områder i sin alminnelighet. Jeg ser for meg at den nordiske utviklingen vi ser på flysiden, gradvis forplantes til sjøforsvaret og i neste runde til landforsvaret.

Bak min rapport lå tanken om at nordisk samarbeid om sikkerhet og forsvar ikke nødvendigvis skulle omfatte alle nordiske land hele tiden. I mange situasjoner ville det være naturlig at to eller tre land går sammen. Sett slik ville et nordisk forsvarssamarbeid ha et kjerneområde som omfattet Norge, Sverige og Finland og en ytre sone som omfattet de ytre havområdene vest og nord for Norden. I denne ytre sonen vil Norge, Danmark og Island ha

særlig store interesser. Jeg noterte med interesse at nordisk samarbeid i disse havområdene var tema på et møte jeg var med på, organisert av Forum for samfunnets beredskap, i det danske Folketinget i mai i år.

Trenger vi mer nordisk samarbeid om sikkerhet og forsvar i dagens situasjon? Mitt svar er entydig ja. Det er nå vi må tenke nordisk, og vi må vurdere nye politiske initiativ som kan drive samarbeidet framover. Jeg mener tiden er inne til å etablere en nordisk forsvars- og sikkerhetskommisjon som med utgangspunkt i dagens sikkerhetspolitiske situasjon kan sette seg ned og identifisere når og hvordan konkrete forslag skal følges opp. Utgangspunktet for kommisjonen må være slik det var for min rapport, at det nordiske samarbeid ikke skal komme i stedet for, men i tillegg til samarbeidet i NATO og EU. Gjennom et slikt nordisk samarbeid vil vi bli bedre i stand til å møte de forpliktelser vi har påtatt oss og sikre våre egne interesser. Jeg ser for meg at hver regjering oppnevner et kommisjonsmedlem. Kommisjonen bør jobbe raskt og legge særlig vekt på konkrete nordiske samarbeidsopplegg på forsvarssiden.

Det ligger også en annen ting i denne tenkningen, nemlig at det er viktig at det er noen enkeltpersoner som føler eierskap og ansvar for oppfølgingen av en sak. En slik kommisjon vil i grunnen føle eierskapet tilbake til hvert enkelt land. Det tror jeg vil tjene hele Norden og utviklingen av det nordiske samarbeidet. Jeg skal ikke her gå nærmere inn på mine tanker omkring en slik kommisjon. Jeg vil bare nevne to poeng. Jeg tror det er viktig at en slik kommisjon tar for seg både forsvars- og sikkerhetspolitikk. Jeg tror også det er viktig at den ikke bare ser på klassisk militær sikkerhet, men også på digital sikkerhet. I min rapport er det et forslag om nordisk samarbeid om digital sikkerhet, *cyber security*. Det ble møtt med stor interesse, og det kom i gang en spennende prosess. Nå ser det ut til at denne nordiske prosessen er i ferd med stoppe opp. En nordisk kommisjon må også trekke inn denne viktige digitale siden med nordisk sikkerhet.

Kjære venner, jeg har i dette foredraget tatt utgangspunkt i den nye situasjonen i Europa og pekt på hva de nordiske land nå kan og bør gjøre i fellesskap. På den måten kan det enkelte nordiske land styrke sin sikkerhet og øke sin evne til å ivareta egne interesser.

Så står det her i manuskriptet mitt: Takk for meg.

Men jeg har ikke tenkt å takke for meg ennå. Jeg skal ikke drive på lenge, men jeg har lyst til å føye til noe helt personlig som jeg slutter alle mine foredrag med. Jeg ser ingen grunn til at jeg ikke skal slutte dette foredraget med det samme. Det har sammenheng med at – når vi sitter og tenker om min rapport, våre ambisjoner om nordisk samarbeid – vi håper på en utvikling, og vi håper at vi kan gjøre en innsats for felles nordisk samarbeid. Og det er mange som tror og føler at håp er litt svakt. Jeg hadde det slik selv. Men så var jeg så heldig at jeg fikk møte Nelson Mandela tre dager etter at han var sluppet ut etter 26 år i fengsel, og jeg spurte ham: «Hvordan greide du det?» Da svarte han: «Håpet».

Så har jeg de senere år hatt kontakt med Aung San Suu Kyi i Burma, og hun sier noe lignende. Og endelig, den som har sagt dette best til meg, var Vaclav Havel. Han er død nå. Jeg var norsk utenriksminister og var på besøk hos han, og han sa: Vil du være med ned i storsalen. Han var en mann som virkelig gikk rett fra kommunistfengselet, over slottsplassen og ble valgt til president i Tsjekkoslovakia før landet ble splittet. Han sa: «Vil du være med ned, jeg skal ha en internasjonal pressekonferanse.» Jeg svarte naturligvis ja til det. Det var i det hele tatt en opplevelse å komme i storsalen på slottet i Praha. Det var spørsmål fra 500 journalister, og det var 300 fotografer der. Det var greie spørsmål, og de var så høflige at de stilte noen til meg også. Men så reiser en kvinne nede i salen seg plutselig og sier: «President Havel, er de optimist?» Så ble det like stille i den salen med 500 journalister og 300 fotografer som det er her nå. Han var jo dramatiker, jeg satt ved siden av ham, og jeg kunne merke hvordan intensiteten i stillheten gjorde at han nesten skalv. Jeg tror han hadde et strålende øyeblikk. Så reiste han seg opp og sa: «Jeg er ikke optimist, for jeg tror ikke alt kan gå bra. Men jeg er heller ikke pessimist, for jeg tror ikke alt kan gå galt. Nei, jeg er håpefull. Håpet er nesten like viktig som livet. Uten håpet når vi aldri våre mål.»

Takk for oppmerksomheten!

Information

Speech number

292

Speech type

Hovedindlæg

External speaker

Thorvald Stoltenberg

Speaker role

Forhenværende Udenrigsminister

Date

30.10.14 11:06

--